

І. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ

УДК 343.2:341.4](477)+343.8+342.7

DOI 10.32755/sjcriminal.2025.01.009

Гречанюк С. К.,

доктор юридичних наук, професор, ректор,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-2000-9523;

Зливко С. В.,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного та конституційного права
Навчально-наукового інституту права,
правоохоронної діяльності та психології,
Пенітенціарна академія України, м. Чернігів, Україна
ORCID: 0000-0003-2732-3144

ЗАПОБІГАННЯ І РЕАГУВАННЯ НА КАТУВАННЯ У СЛІДЧИХ ІЗОЛЯТОРАХ: ПРАВА ПІДОЗРЮВАНИХ, ЩО ТРИМАЮТЬСЯ ПІД ВАРТОЮ

У статті здійснено аналіз правових механізмів запобігання катуванням у слідчих ізоляторах, розглянуто міжнародні та національні стандарти захисту прав підозрюваних. Досліджено практику Європейського суду з прав людини, а також рекомендації Комітету ООН проти катувань та Європейського комітету із запобігання катуванням. Визначено ключові проблеми, що перешкоджають ефективному розслідуванню випадків жорстокого поводження, та запропоновано першочергові заходи для покращення правозахисних механізмів.

Ключові слова: катування, тортури, слідчі ізолятори, тримання під вартою, права людини, права підозрюваних, права в'язнів, захист прав, поводження з в'язнями, Європейський суд з прав людини, міжнародні стандарти, правозахисні механізми, правоохоронні органи, в'язничний менеджмент.

Постановка проблеми. Запобігання та захист від тортур у слідчих ізоляторах – одна з актуальних проблем правової держави, адже саме в місцях несвободи права людини перебувають під особливою загрозою. Незважаючи на значний розвиток міжнародних механізмів захисту, а також поступове реформування національного кримінального процесуального

законодавства, проблема катувань і жорстокого поводження з підозрюваними залишається актуальною. Ба більше, в умовах нестабільності суспільно-політичного життя, війни і трансформації правоохоронної системи загрози порушень прав підозрюваних у місцях тримання під вартою лише зростають.

Відправною точкою для осмислення цієї проблеми є принцип абсолютної заборони катувань, закріплений у міжнародному праві, який не допускає жодних винятків чи виправдань. Попри те, що Україна ратифікувала всі ключові міжнародні документи у сфері захисту прав людини, включно з Конвенцією проти катувань і Європейською конвенцією з прав людини, практика Європейського суду з прав людини (як і висновки національних правозахисників) свідчить про наявність системних проблем із забезпеченням цих норм у реальному житті.

На окрему увагу заслуговують слідчі ізолятори як простір підвищених ризиків, де поєднуються фактори процесуальної невизначеності статусу особи, її психологічної вразливості та можливого тиску з боку правоохоронців. Недостатність дієвих механізмів превентивного контролю, обмеженість доступу до незалежного медичного огляду, правової допомоги та ефективного судового захисту створюють умови, за яких катування та нелюдське поводження стають реальними загрозами для підозрюваних.

Отже, ця стаття має на меті проаналізувати сучасний стан проблеми запобігання катуванням у слідчих ізоляторах, дослідити правові механізми забезпечення прав підозрюваних та оцінити ефективність судового й позасудового контролю у цій сфері. Використовуючи матеріали практики Європейського суду з прав людини, українського законодавства та наукових досліджень, ми прагнемо окреслити перспективи вдосконалення наявних механізмів правозахисту.

Стаття містить, крім оприлюднених джерел, також кількісні дані та бачення авторів, отримані під час управлінської діяльності і співпраці у ДКВС України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема запобігання катуванням у слідчих ізоляторах є предметом численних наукових досліджень, які охоплюють як міжнародно-

правові аспекти, так і національну практику. Значний внесок у цю сферу зробили вітчизняні науковці, досліджуючи нормативно-правові механізми протидії катуванням, їх кримінально-правову кваліфікацію та загальні тенденції розвитку гуманістичної парадигми кримінального права.

Зокрема, С. Булавіна та А. Гороть аналізують міжнародні правові механізми заборони катувань і наголошують, що ефективність цих механізмів значною мірою залежить від їхньої імплементації на національному рівні [1, с. 24]. Гаврильців М. досліджує питання захисту прав людини у воєнний період, підкреслюючи зростання ризиків жорстокого поводження в місцях несвободи під час кризових ситуацій [2, с. 32].

Свою чергою Л. Скрекля розглядає категорію «жорстокості» як ключове кримінально-правове поняття, що дозволяє точніше кваліфікувати випадки катувань та нелюдського поводження [3, с. 15]. Значну увагу питанням кримінальної відповідальності за катування приділяє Г. Телесницький, який у своїх працях проводить порівняльно-правовий аналіз відповідальності за такі злочини в українському та закордонному законодавстві [4, с. 18; 5, с. 210].

Тимофєєва Л. досліджує гуманістичну парадигму кримінального права та наголошує на необхідності її застосування під час розроблення механізмів запобігання катуванням [6, с. 87]. В іншій своїй праці вона аналізує вплив кризових умов на рівень дотримання прав підозрюваних, звертаючи увагу на роль правозастосовних органів у цьому процесі [7, с. 135]. Її дослідження практики Європейського суду з прав людини свідчить про наявність системних проблем у забезпеченні ефективного розслідування випадків катувань [8, с. 140].

Проблеми призначення покарання у справах, пов'язаних із катуваннями, аналізує В. Туляков, наголошуючи, що суворість покарання має узгоджуватися з принципами гуманізації кримінального права [9, с. 258]. Юридичні аспекти принципу *lex stricta*, який безпосередньо впливає на кваліфікацію злочинів, розглядає С. Хилюк, акцентуючи увагу на правових підходах ЄСПЛ у цьому питанні [10]. Еволюцію концепції заборони поводження, що принижує гідність, та закріплення її

в міжнародних документах простежує Е. Шишкіна, розкриваючи механізми Ради Європи у сфері захисту прав людини [11, с. 20].

Отже, сучасні наукові дослідження підтверджують необхідність удосконалення нормативно-правових механізмів запобігання катуванням у слідчих ізоляторах, розвитку інституційного контролю та забезпечення ефективних засобів правового захисту для осіб, які перебувають під вартою.

Мета статті – здійснити комплексний аналіз правових механізмів запобігання катуванням у слідчих ізоляторах, оцінити ефективність наявних міжнародних і національних стандартів захисту прав підозрюваних, а також визначити ключові проблеми й перспективи вдосконалення правозастосовної практики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Запобігання катуванням у слідчих ізоляторах є однією з актуальних проблем сучасного правозахисту, оскільки підозрювані особи перебувають у стані особливої вразливості перед державними органами. Враховуючи це, міжнародні правові механізми надають широкий спектр інструментів для контролю за дотриманням прав осіб, які перебувають під вартою. Водночас національне законодавство України формально містить необхідні гарантії, проте їх ефективність залишається під питанням.

Одним з найважливіших міжнародних актів у сфері запобігання катуванням є Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року. Документ встановлює абсолютну заборону катувань і зобов'язує держави-учасниці вживати ефективних заходів для запобігання цим злочинам. Особливе значення має також Факультативний протокол до Конвенції проти катувань, який передбачає створення превентивних механізмів у кожній державі.

У Європейському регіоні основні зобов'язання щодо протидії катуванням випливають з Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ст. 3), яка забороняє катування в усіх формах. Європейський суд з прав людини у своїй практиці неодноразово підкреслював, що навіть у надзвичайних ситуаціях ця заборона є абсолютною. Значна

кількість рішень Суду стосується порушень прав осіб, які перебувають під вартою.

Важливо зазначити, що абсолютна більшість рішень ЄСПЛ стосується саме умов у слідчих ізоляторах. Наприклад, за результатами аналізу, проведеного Департаментом з питань виконання кримінальних покарань щодо рішень ЄСПЛ за 11 місяців 2024 року, помітно, що із загальної кількості присудженої суми справедливої сатисфакції від порушень прав у ДКВС України 97,7 % становлять справи щодо слідчих ізоляторів [19, с. 8]. Вважаємо, що загальна щорічна сума у понад 300 тис. євро є доволі значною, щоб Україна усвідомила потребу виправити ситуацію з умовами перебування ув'язнених у слідчих ізоляторах.

Окрім судового контролю, на міжнародному рівні діє Європейський комітет із запобігання катуванням (СРТ), який проводить регулярні інспекції місць несвободи в державах-членах Ради Європи. Його рекомендації є важливим інструментом удосконалення національної системи запобігання катуванням.

Українське законодавство передбачає ряд норм, які спрямовані на запобігання катуванням у слідчих ізоляторах. Насамперед стаття 28 Конституції України гарантує, що жодна особа не може бути піддана катуванням чи жорстокому поводженню. Крім того, Кримінальний кодекс України містить статтю 127, яка передбачає кримінальну відповідальність за катування.

Кримінальний процесуальний кодекс України також містить низку гарантій захисту осіб, які перебувають у місцях несвободи. Зокрема, передбачено право підозрюваного на **негайний доступ до адвоката**, а також на **медичний огляд**, який може зафіксувати сліди насильства. Однак, як зазначає С. Булавіна, проблемою залишається неналежне виконання цих гарантій на практиці, що ставить під загрозу ефективність захисту підозрюваних [1, с. 26].

Попри формальну відповідність законодавства міжнародним стандартам, в Україні існують значні проблеми із забезпеченням ефективного запобігання катуванням у слідчих ізоляторах. Як зазначає М. Гаврильців, особливо загострюється ця проблема в періоди суспільних криз, коли правоохоронні органи

отримують розширені повноваження, а механізми контролю стають менш ефективними [2, с. 33].

Ключові проблеми, що ускладнюють імплементацію міжнародних стандартів, охоплюють:

- недостатню незалежність механізмів розслідування випадків катувань (більшість скарг розглядається правоохоронними органами, що самі можуть бути зацікавленими сторонами);

- обмежений доступ до адвоката в перші години затримання;

- відсутність ефективної системи відеоспостереження у слідчих ізоляторах, що могло б стати доказовою базою у випадках жорстокого поводження.

Як зазначає Л. Скрекля, важливим кроком у напрямі подолання проблеми катувань є посилення громадського контролю за діяльністю слідчих ізоляторів [3, с. 16]. Подібну думку висловлює і Г. Телесніцький, який наголошує, що без створення незалежних механізмів розслідування порушень прав людини в місцях несвободи проблему катувань неможливо подолати [4, с. 19]. У цьому контексті актуальними є ініціативи ДКВС України щодо утворення спеціально уповноважених посадових осіб з питань запобігання катуванням та їхні завдання щодо активної взаємодії з правозахисними організаціями.

Міжнародне право містить широкий спектр механізмів запобігання катуванням, однак їх ефективність залежить від імплементації на національному рівні. Попри наявність у законодавстві України формальних гарантій захисту підозрюваних від жорстокого поводження, існує низка проблем, що ускладнюють їх реалізацію. Відсутність незалежного контролю, труднощі з фіксацією випадків насильства та недосконалість механізму розслідування катувань є ключовими викликами, які потребують розв'язання.

Незважаючи на наявність міжнародних та національних правових стандартів, що гарантують захист від катувань, реальна ситуація в слідчих ізоляторах України залишається складною. Аналіз наявних проблем свідчить про існування низки системних факторів, що сприяють порушенням прав

підозрюваних. Вони пов'язані як із законодавчими недоліками, так і з відсутністю ефективних механізмів контролю за діяльністю правоохоронних органів.

Одним із ключових інструментів запобігання катуванням є *негайний доступ затриманого до адвоката*. Цей принцип закріплений як у міжнародному праві, так і в національному законодавстві. Проте в Україні нерідко спостерігаються випадки, коли правоохоронці затримують особу без надання можливості зв'язатися із захисником або створюють штучні перешкоди для реалізації цього права. Як зазначає С. Булавіна, у перші години після затримання особа перебуває в найвразливішому стані, тому відсутність адвоката значно підвищує ризик жорстокого поводження [1, с. 26].

Окрім юридичного захисту, важливим механізмом запобігання катуванням є незалежний медичний огляд. Він дозволяє зафіксувати можливі тілесні ушкодження та слугує доказом неналежного поводження. Як зазначає М. Гаврильців, практика свідчить про те, що медичні огляди в слідчих ізоляторах часто проводяться формально або за відсутності незалежного контролю, що ставить під сумнів їхню об'єктивність [2, с. 32]. З цього приводу варто зазначити, що утворення незалежної державної установи «Центр охорони здоров'я ДКВС» та її робота з урегулювання і впровадження процедур фіксування тілесних ушкоджень та самостійного, без узгодження з адміністрацією СІЗО, повідомлення правоохоронним органам про такі випадки дозволить продемонструвати зусилля України щодо впровадження Стамбульського протоколу розслідування і документування фактів катувань у місцях несвободи. Поступово через активність цієї інституції посилюється кількість задокументованих тілесних ушкоджень в'язнів і таких, про які повідомляють правоохоронним органам. Зокрема, якщо у 2022 році було зафіксовано 3000 тілесних ушкоджень у в'язнів в установах ДКВС [21], у 2023 році їх стало понад 4300, у 2024 році цей показник досяг кількості понад 7350. На наше переконання, це свідчить не про зростання виявів насильства (документальних або оцінних підстав для такої думки немає), а про готовність

різних структур в'язничної системи (головним чином Центру охорони здоров'я ДКВС та Департаменту з питань виконання кримінальних покарань) до фіксування ушкоджень та реагування на них. Поступово зростає і кількість повідомлень правоохоронним органам, зокрема у 2024 році медичні працівники ЦОЗ направили у 7,5 разу більше порівняно з попереднім роком повідомлень до Державного бюро розслідувань про виявлені тілесні ушкодження.

Ще однією критичною проблемою є неефективність розслідування випадків катувань. Серед основних причин цього – те, що органи, які мають здійснювати розслідування катувань (правоохоронні органи), нерідко самі є їхніми фігурантами. Як зазначає Л. Скрекля, національна практика демонструє, що більшість заяв про катування розглядаються в межах загального слідства без належного акценту на дотриманні стандартів ефективного розслідування [3, с. 15]. З наведених позицій підслідність злочинів, вчинених співробітниками правоохоронних органів, слідчим Державного бюро розслідувань виглядає обґрунтованою.

Аналізуючи кримінальну відповідальність за катування, Г. Телесніцький наголошує на тому, що проблемою є не лише недосконале розслідування, а й відсутність дієвих санкцій для винних осіб. Більшість справ не доходять до суду, а якщо доходять, то завершуються м'якими покараннями, що не створює належного превентивного ефекту [4, с. 18].

Одним із можливих розв'язань проблеми катувань є впровадження системи відеофіксації у слідчих ізоляторах, що дозволяє документувати всі дії правоохоронців та забезпечувати об'єктивний контроль за поведінкою із затриманими. Однак, як зазначає Г. Телесніцький, система відеоспостереження в Україні є фрагментарною та не охоплює всі необхідні місця, а відеозаписи часто зникають або виявляються недоступними під час розслідувань [5, с. 210]. Тімофєєва Л. звертає увагу на проблему відсутності чітких нормативних вимог щодо зберігання та доступу до відеозаписів, що робить цю систему малоефективною в боротьбі з катуваннями [6, с. 90]. На її думку, слід розширити обов'язковість відеофіксації, що охоплювала б

усі приміщення, де перебувають підозрювані, а також запровадити незалежний контроль за доступом до записів. Важливо, що зазначена теза є контраверсійною в частині практики ЄСПЛ, зокрема низки справ проти росії, де постійне і всеосяжне відеоспостереження було визнане таким, що порушує ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У цих умовах вжиття заходів щодо відеоспостереження має бути зваженим і враховувати позиції різних сторін.

Окрім того, залишається проблема *неефективного судового контролю* за дотриманням прав підозрюваних. Суди часто нехтують доказами застосування катувань або відхиляють клопотання про незалежну медичну експертизу. В. Туляков зазначає, що судова практика в Україні демонструє низьку готовність судів визнавати наявність системних проблем у слідчих ізоляторах, що ускладнює притягнення винних до відповідальності [9, с. 258].

Аналіз проблем захисту підозрюваних від катувань у слідчих ізоляторах в Україні свідчить про наявність глибоких системних недоліків. Відсутність ефективного доступу до адвоката та незалежного медичного огляду, формальне ставлення до розслідувань скарг на катування, недосконала система відеофіксації та слабкий громадський контроль створюють умови, за яких порушення прав людини в місцях несвободи залишаються безкарними. Без кардинальних змін у механізмах розслідування та контролю ці проблеми продовжуватимуть загрожувати правам підозрюваних у кримінальних провадженнях.

Міжнародні організації та судові інстанції неодноразово звертали увагу на проблему катувань у місцях несвободи, включно зі слідчими ізоляторами. Особливу роль у формуванні стандартів захисту відіграють Європейський суд з прав людини, Комітет ООН проти катувань та Європейський комітет із запобігання катуванням Ради Європи. Їхні рішення та рекомендації містять конкретні заходи, спрямовані на зменшення випадків жорстокого поводження з особами, які перебувають під вартою.

Європейський суд з прав людини неодноразово визнавав порушення Україною статті 3 Європейської конвенції з прав людини, яка встановлює абсолютну заборону катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження.

Типовою справою, яку ми наведемо для ілюстрації кейсів, що розглядаються стосовно українських реалій, є *Лобчук та інші проти України* [12] 2023 року. У цій справі ЄСПЛ визнав катуванням тривалі (від півтора до шістнадцяти років) тримання під вартою в установах ДКВС України у семи заявників з різних частин України. Більшість заявників цієї справи зазначали про загальні негативні умови тримання, які можуть вважатися катуванням (наприклад, відсутність свіжого повітря, відсутність або недостатнє електричне освітлення, відсутність або погана якість постільної білизни, відсутність туалетних засобів, відсутність або недостатня кількість продуктів харчування, відсутність або обмежений доступ до питної води, відсутність або обмежений доступ до душу, низька якість продуктів харчування, переповненість), проте суд не наводив детальний аналіз цих обставин, натомість у кожного із заявників було встановлено недостатню площу на одну особу – від 1 м² до 3,9 м², що порушує загальні стандарти, рекомендовані для України в низці попередніх рішень ЄСПЛ. В окремих справах порушеннями прав, які додаються до наведених типових обставин, є неякісне надання медичних послуг, що призводить до суттєвих захворювань ув'язнених.

Подібні справи щодо неприйнятних умов перебування в'язнів є найпоширенішими щодо тримання в українських слідчих ізоляторах. Аналогічні порушення були зафіксовані у справі *Бекетов проти України*, де Суд також наголосив на відсутності ефективного розслідування скарг заявника щодо жорстокого поводження [13].

Окрему увагу слід приділити справі *Кінр проти Туреччини*, де Суд визначив критерії належного розслідування випадків катувань та встановив відповідальність держави за незабезпечення ефективного механізму розгляду скарг осіб, що перебувають під вартою [15].

Комітет ООН проти катувань у своїх висновках щодо п'ятої періодичної доповіді України висловив занепокоєння через: відсутність незалежного механізму розслідування заяв про катування; перешкоди в доступі до адвоката в перші години після затримання; перенаселеність та незадовільні умови в місцях попереднього ув'язнення; відсутність ефективної системи відшкодування шкоди жертвам катувань [16].

Комітет рекомендував Україні вжити заходів для покращення умов тримання під вартою, запровадити ефективний механізм документування випадків катувань та посилити незалежний нагляд за правоохоронними органами.

Європейський комітет із запобігання катуванням здійснює регулярний моніторинг пенітенціарної системи України. У своїй доповіді за 2020 рік він наголосив на необхідності: запровадження альтернативних запобіжних заходів для зменшення перенаселеності СІЗО; покращення матеріальних умов утримання під вартою, включно із забезпеченням належного харчування та санітарних умов; гарантування регулярного доступу до медичних послуг; підвищення кваліфікації персоналу слідчих ізоляторів для запобігання неналежному поведінню з ув'язненими [17].

У звіті СРТ за результатами відвідування у 2023 році, де система ДКВС України вперше отримала деякі позитивні оцінки, тим не менше було наголошено на необхідності навіть у час воєнних складнощів забезпечувати гідні умови в місцях тримання під вартою. У звіті також укотре зазначено, що національний стандарт 2,5 м² є невідповідним міжнародним стандартам і має бути змінений; усі приміщення для тримання ув'язнених мають відповідати санітарним нормам; а камери мати достатній доступ до природного світла і вентиляції. Також було звернуто увагу на соціально-корисне дозвілля ув'язнених у СІЗО [20].

Реалізація стандартів захисту прав людини в Україні також залежить від правової обізнаності працівників правоохоронних органів та осіб, які перебувають під вартою. Важливим освітнім ресурсом є онлайн-курс *Європейський механізм захисту прав людини*, що містить рекомендації стосовно звернення до ЄСПЛ та роз'яснення процедур оскарження порушень прав людини [14].

Аналіз міжнародної практики свідчить про те, що в Україні залишаються нерозв'язаними численні проблеми, які належать до визначеної в міжнародній практиці категорії катування у слідчих ізоляторах. Судова практика ЄСПЛ вказує на системні порушення прав підозрюваних, а висновки Комітету ООН проти катувань та Європейського комітету із запобігання катуванням містять рекомендації, які Україна повинна імплементувати для підвищення стандартів захисту прав людини.

Висновки. Катування у слідчих ізоляторах є одним з найбільш чутливих порушень прав людини в місцях несвободи, а запобігання їм – пріоритетний напрям діяльності всієї національної правоохоронної системи. Саме в місцях несвободи особи перебувають у найбільш вразливому становищі, що зумовлює складнощі з виявленням, документуванням та реагуванням на такі порушення прав. Незважаючи на наявність міжнародних та національних правових норм, які гарантують заборону катувань, практика свідчить про наявність серйозних проблем у їх реалізації в Україні.

Негідні умови тримання під вартою, відсутність ефективних механізмів розслідування випадків жорстокого поводження, обмежений доступ до адвоката та незалежної медичної допомоги залишаються ключовими проблемами. Аналіз практики Європейського суду з прав людини, висновків Комітету ООН проти катувань та Європейського комітету із запобігання катуванням підтверджує системний характер цих порушень та необхідність їхнього невідкладного розв'язання.

Передусім слід розробити план поступового запровадження стандарту 4 м² на одну особу в слідчих ізоляторах та запровадження більш якісних умов тримання особи. Для цього поступово збільшувати кількість камер, пристосованих для тримання осіб з такою самою пропорцією. Нині близько 10 % ув'язнених в Україні уже тримаються з такою нормою, також це залежить і від географічного критерію, в окремих установах це можливо зробити швидше. Сприятиме цьому завданню й обладнання дільниць СІЗО у виправних колоніях, де кількість утримуваних осіб уже зменшена. Також розвантаженню СІЗО сприятиме масштабний проєкт із переведення засуджених до

довічного позбавлення волі до вже розвантажених виправних колоній з обладнанням у них спеціальних дільниць. Важливим у цьому є перегляд будівельних і обладнанневих норм щодо облаштування камер, зменшення кількості ґрат та розширення вікон задля збільшення природного світла.

Потрібно розвивати й менш масштабні, однак важливі проєкти, які були започатковані ДКВС України у 2024 році, а саме:

- запровадження інспекторів з дотримання прав засуджених і запобігання катуванням, після досягнення їх сталого функціонування у виправних колоніях необхідно ввести таку посаду в слідчих ізоляторах, де що видозмінивши функціональні обов'язки відповідно до специфіки установ;

- необхідно розробити обов'язковий алгоритм визначення дій щодо тілесних ушкоджень, адресований персоналу слідчих ізоляторів та медичному персоналу ЦОЗ. Усі травми, що можуть бути насильницькими, незалежно від імовірного суб'єкта і волі самого ув'язненого, мають фіксуватися з негайним (не узгоджуваним між різними службами) повідомленням Державному бюро розслідувань;

- запровадження денного простору й денної соціальної та фізичної активності ув'язнених, що пілотується в низці слідчих ізоляторів.

Таким чином, ефективне запобігання катуванням у слідчих ізоляторах потребує комплексного підходу, що стосується вдосконалення законодавчих норм, запровадження незалежних механізмів контролю та посилення відповідальності за порушення. Виконання цих заходів сприятиме зміцненню правозахисних механізмів в Україні та приведенню її правозастосовної практики у відповідність до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел

1. Булавина С. Є., Гороть А. М. Заборона катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання в міжнародному праві як механізм забезпечення прав людини. *Історико-правовий часопис*. 2023. Т. 21. № 2. С. 23–30.

2. Гаврильців М. Т. Захист прав людини в умовах війни (за матеріалами рішень Європейського суду з прав людини).

Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період. Львів, 2023. С. 31–34.

3. Скрекля Л. І. Жорстокість як наскрізне кримінально-правове поняття : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2014. 18 с.

4. Телесніцький Г. Н. Кримінальна відповідальність за катування: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 20 с.

5. Телесніцький Г. Н. Кримінальна відповідальність за катування: порівняльно-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 265 с.

6. Тимофєєва Л. Ю. Гуманістична парадигма: досвід, виклики та перспективи кримінального права України. Харків : Право, 2020. 280 с.

7. Тимофєєва Л. Ю. Гуманне та нелюдське поводження в кримінальному праві України в умовах кризи та невизначеності. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2020 : альманах наукових праць.* Миколаїв : Миколаївський ін-т права НУ ОЮА, 2020. С. 133–140.

8. Тимофєєва Л. Ю. Катування та нелюдське поводження в контексті сучасної практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Асоціації кримінального права України.* 2020. Т. 2. № 14. С. 136–153.

9. Туляков В. О. Призначення більш суворого покарання у сучасних умовах. *Гуманізація кримінальної відповідальності* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. симпозіуму (16–17 листопада 2018 р., м. Івано-Франківськ). Івано-Франківськ : Університет Короля Данила, 2018. С. 257–260.

10. Хилок С. В. Lex stricta як складова принципу законності у кримінальному праві в інтерпретації Європейського суду з прав людини. *Часопис Академії адвокатури України.* 2014. Т. 7. № 3 (24). С. 92–103.

11. Шишкіна Е. В. Концепція заборони неналежного поводження з людиною та її еволюція в діяльності Ради Європи : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2009. 24 с.

12. Лобчук та інші проти України (Lobchuk and others v. Ukraine) : рішення Європейського суду з прав людини від 09 лютого 2023 року, заява № 36871/20 та 6 інших заяв. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_j48#Text (дата звернення: 26.02.2025).

13. Бекетов проти України (Beketov v. Ukraine) : рішення Європейського суду з прав людини від 19 лютого 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d19#Text (дата звернення: 15.02.2025).

14. Європейський механізм захисту прав людини : курс EdEra. URL: <https://courses.ed-era.com/courses/course-v1:EdEra+HR201+hr101/> (дата звернення: 15.02.2025).

15. Кіпр проти Туреччини : рішення Європейського суду з прав людини від 10 травня 2001 р., заява № 25781/94. URL: <https://rm.coe.int/16806b5964> (дата звернення: 15.02.2025).

16. Комітет ООН проти катувань. Висновки і рекомендації щодо п'ятої періодичної доповіді України. URL: <https://library.khpg.org/index.php?id=1181120144> (дата звернення: 20.02.2025).

17. Європейський комітет із запобігання катуванням. Доповідь за результатами візиту до України у 2020 році. URL: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/how-to-improve-conditions-in-ukrainian-prisons-presentation-of-the-analysis-of-the-recommendations-of-the-european-committee-for-the-prevention-of-tor> (дата звернення: 20.02.2025).

18. Гарумов проти України (Garumov v. Ukraine): рішення Європейського суду з прав людини від 06 червня 2019 р., заява № 70043/17. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e27#Text (дата звернення: 15.02.2025).

19. Результати роботи Департаменту у напрямі прав в'язнів у 2024. Презентація заступника начальника Департаменту з питань виконання кримінальних покарань за результатами 2024 року. URL: <https://surl.li/mlplfu> (дата звернення: 25.02.2025).

20. Європейський комітет із запобігання катуванням. Доповідь за результатами візиту до України у 2023 році. URL: <https://rm.coe.int/1680b0e1f9> (дата звернення: 26.02.2025).

21. Виконання наказу ЦОЗ ДКВС України. 01.02.2023. URL: <https://coz.kvs.gov.ua/?p=10315> (дата звернення: 26.02.2025).

Hrechaniuk S.,

Doctor of Sciences (Law), Professor, Rector,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2000-9523;

Zlyvko S.,

Doctor of Sciences (Law), Associate Professor,
Professor of the Department of Administrative
and Constitutional Law of the Educational
and Research Institute of Law,
Law Enforcement and Psychology,
Penitentiary Academy of Ukraine, Chernihiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-2732-3144

PREVENTION AND RESPONSE TO TORTURE IN DETENTION FACILITIES: THE RIGHTS OF SUSPECTS HELD IN CUSTODY

This article examines the legal mechanisms for preventing torture in pre-trial detention facilities, focusing on both international and national standards for protecting the rights of suspects. The study analyzes the legal framework established

by the United Nations Convention Against Torture and the European Convention on Human Rights, as well as the jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECtHR). Special attention is paid to landmark cases such as *Garumov v. Ukraine* and *Beketov v. Ukraine*, which highlight systemic issues related to inhuman and degrading treatment in Ukrainian detention centers. Additionally, the ruling in *Cyprus v. Turkey* is examined as a precedent for state responsibility in ensuring proper detention conditions and effective investigations of ill-treatment.

The research also incorporates recommendations from the United Nations Committee Against Torture and the European Committee for the Prevention of Torture. These bodies have repeatedly expressed concern over the conditions of detention in Ukraine, the lack of independent investigative mechanisms for torture complaints, and limited access to legal and medical assistance for detainees. Their reports emphasize the urgent need for legal and institutional reforms to bring Ukraine's human rights practices in line with international standards.

The article identifies several key issues preventing effective prevention and prosecution of torture in detention facilities. These include overcrowding, unsanitary conditions, insufficient judicial oversight, and inadequate state response to allegations of torture. One of the most pressing concerns is the absence of an independent body responsible for investigating complaints against law enforcement officers, which leads to a culture of impunity. Furthermore, the lack of systematic monitoring and access to independent medical examinations exacerbates the vulnerability of detainees.

To address these challenges, the article proposes several urgent measures: the establishment of an independent investigative mechanism for torture complaints, improvement of detention conditions, ensuring immediate access to legal and medical assistance, strengthening accountability for law enforcement officers involved in ill-treatment, and expanding legal education programs on human rights protection. Implementing these measures would significantly enhance Ukraine's compliance with international human rights standards and reduce the occurrence of torture in pre-trial detention facilities.

Key words: torture, pre-trial detention, suspect rights, European Court of Human Rights, international standards, human rights mechanisms.

References

1. Bulavina, S. Ye., and Gorot, A. M. (2023), "Prohibition of torture or inhuman or degrading treatment or punishment in international law as a mechanism for ensuring human rights", *Historical and Legal Journal*, Vol. 21, No. 2, pp. 23–30.
2. Havryltsiv, M. T. (2023), "Protection of human rights in wartime (based on the case law of the European Court of Human Rights)", *Constitutional Rights and Freedoms of a Person and a Citizen in Wartime and Post-war Period*, Lviv, pp. 31–34.

3. Skreklya, L. I. (2014), Cruelty as a Cross-cutting Criminal Law Concept: Dissertation Abstract for the Degree of Candidate of Legal Sciences : 12.00.08, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv.

4. Telesnitskyi, H. N. (2013), Criminal Liability for Torture: Comparative Legal Study: Dissertation Abstract for the Degree of Candidate of Legal Sciences : 12.00.08, National Academy of Internal Affairs, Kyiv.

5. Telesnitskyi, H. N. (2013), Criminal Liability for Torture: Comparative Legal Study: Dissertation for the Degree of Candidate of Legal Sciences : 12.00.08, National Academy of Internal Affairs, Kyiv.

6. Timofieieva, L. Yu. (2020), The Humanistic Paradigm: Experience, Challenges, and Prospects of Criminal Law of Ukraine, Pravo, Kharkiv.

7. Timofieieva, L. Yu. (2020), "Humane and inhuman treatment in the criminal law of Ukraine in times of crisis and uncertainty", in Kozachenko, O. V. & Musychenko, O. M. (eds.) Modern Criminal Law Research – 2020: *Collection of Scientific Papers*, Mykolaiv Institute of Law, National University "Odesa Law Academy", Mykolaiv, pp. 133–140.

8. Timofieieva, L. Yu. (2020), "Torture and inhuman treatment in the context of modern case law of the European Court of Human Rights", *Bulletin of the Association of Criminal Law of Ukraine*, Vol. 2, No. 14, pp. 136–153.

9. Tulyakov, V. O. (2018), "Imposing a stricter punishment in modern conditions", Humanization of Criminal Liability: Materials of the II International Scientific and Practical Symposium (16–17 November 2018, Ivano-Frankivsk), King Danylo University, Ivano-Frankivsk, pp. 257–260.

10. Khilyuk, S. V. (2014), "Lex stricta as a component of the principle of legality in criminal law in the interpretation of the European Court of Human Rights", *Journal of the Academy of Advocacy of Ukraine*, Vol. 7, No. 3 (24), available at: <https://e-pub.aau.edu.ua> (accessed 15 February 2025).

11. Shyshkina, E. V. (2009), The Concept of the Prohibition of Inhuman Treatment of a Person and Its Evolution in the Activities of the Council of Europe : Dissertation Abstract for the Degree of Candidate of Legal Sciences : 12.00.11, Koretsky Institute of State and Law, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv.

12. Lobchuk and others v. Ukraine (2023), Judgment of the European Court of Human Rights of 9 February 2023, application no. 36871/20 and 6 other applications. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_j48#Text (accessed 26 February 2025).

13. Beketov v. Ukraine (2019), Judgment of the European Court of Human Rights, 19 February, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d19#Text (accessed 15 February 2025).

14. EdEra (2020), European Human Rights Protection Mechanism: Course, available at: <https://courses.edera.com/courses/coursev1:EdEra+HR201+hr101/> (accessed 20 February 2025).

15. Cyprus v. Turkey (2001), Judgment of the European Court of Human Rights, 10 May, application no. 25781/94, available at: <https://rm.coe.int/16806b5964> (accessed 15 February 2025).

16. United Nations Committee Against Torture (2025), Concluding Observations on the Fifth Periodic Report of Ukraine, available at: <https://library.khpg.org/index.php?id=1181120144> (accessed 20 February 2025).

17. European Committee for the Prevention of Torture (2020), Report on the Visit to Ukraine, available at: <https://www.coe.int/uk/web/kyiv/-/how-to-improve-conditions-in-ukrainian-prisons-presentation-of-the-analysis-of-the-recommendations-of-the-european-committee-for-the-prevention-of-tor> (accessed 20 February 2025).

18. Garumov v. Ukraine (2019), Judgment of the European Court of Human Rights, 6 June, application no. 70043/17, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e27#Text (accessed 15 February 2025).

19. Department on the Execution of Criminal Sentences (2024), Results of the Department's work in the direction of prisoners' rights in 2024 : Presentation by the Deputy Head of the Department on the Execution of Criminal Sentences on the results of 2024, available at: <https://surl.li/mlplfu> (accessed 25 February 2025).

20. European Committee for the Prevention of Torture (2023), Report on the results of the visit to Ukraine in 2023, available at: <https://rm.coe.int/1680b0e1f9> (accessed 26 February 2025).

21. Central Health Department of the State Criminal Executive Service of Ukraine (2023), Execution of the order of the Central Health Department of the State Criminal Executive Service of Ukraine, available at: <https://coz.kvs.gov.ua/?p=10315> (accessed 26 February 2025).